

svijetu. Tako se čini da moram koristiti vanjske položaje kako bih obuhvatio sadržaje duševnih stanja.« (str. 188)

Eksternalizam suočava s njemu suprotnim polom – internalizmom – a jezgra internalizma leži u tvrdnji o tome da se obuhvaćanje duševnih stanja odvija samo uz pomoć onoga što je unutarnje organizmu koji na raspolaganju ima sadržajna duševna stanja, a što vodi k metodološkom solipsizmu, pri čemu svoje zanimanje moramo ograničiti na ono što je organizmu unutarnje. Predstavnik navedenog zrenja Potrč vidi u Husserlu, koji u *Idejama* tvrdi kako u zagrade moramo postaviti za svijet vezane tvrdnje te da ih moramo promatrati kao sadržaje unutarnje svijesti, a Heideggerov pomak prema eksternalizmu, dakle prema napuštanju učiteljeva stajališta, Potrč promatra u konstataciji da u određivanju svoje filozofije učenici moraju tražiti druge puteve od učitelja. Kroz poglavlje, ključna predmetna mjesta zauzimaju i pitanja grubog i istančanog eksternalizma, ekološke psihologije (Gibsonov istraživački program) i biti-u-svijetu, o čemu piše:

»Bit-u-svijetu adekvatna je za raspravu o naše obje točke. Prvo, ako je organizam (Dasein) ubačen u svijet, to znači da ne možemo ustrajavati na strogom lučenju između svijeta i organizma. Takvo je lučenje zapravo moguće samo iz kartezijanskog zornog kuta. U tom primjeru svijet možemo odrediti neovisno o organizmu, te između obojih postoji neka vrsta crte razgraničenja. Ako je organizam (Dasein) ubačen (geworfen) u svijet, ne može postojati nikakva razdvajanja.« (str. 194)

Potrč smatra da nakon navedenog nema nadalje potrebe govoriti o unutarnjim duševnim stanjima organizma te nam nisu potrebni spoznajni posrednici koji bi organizmu omogućili odgovarajuću osnovu za uvođenje istančane vrste eksternalizma, a do kraja djela elaboracijskim diskursom dominiraju Husserl i Heidegger. Najprije se osvrće na preokret tradicionalnog pitanja o bitku te na tradicionalni pristup spoznaji shvaćenoj kao odnos između subjekta i objekta, a na taj način uvodi raspravu o Heideggerovoj intencionalnosti, čime okončava svoj nepredvidljivi i intrigantni spis koji čitatelja nagoni na intenzivno izučavanje fenomenologije i promišljanje o sintetiziranju analitičke i kontinentalne filozofske tradicije.

Luka Janeš

doi: [10.21464/fi38319](https://doi.org/10.21464/fi38319)

Srećko Horvat, Igor Štiks (ur.)

Dobro došli u pustinju postsocijalizma

**Fraktura, Zaprešić 2015.,
preveo Davor Biličić**

Nedugo nakon izdanja na engleskom jeziku, objavljenog kod najuglednijeg svjetskog izdavača socijalističke literature, londonsko-njujorške kuće Verso, objavljeno je i hrvatsko izdanje zbornika koji u originalu nosi naziv *Welcome to the Desert of Post-socialism*, uredničkog dvojca Srećko Horvat i Igor Štiks. Ovom dvojcu to nije prva zajednička knjiga jer su, također kod zaprešićke Frakture 2010. godine, objavili monografiju *Pravo na pobunu. Uvod u anatomiju građanskog otpora*.

Zbornik *Dobro došli u pustinju postsocijalizma* sastoji se od četiriju sadržajnih cjelina. Prva nosi naslov »Od samoupravljanja do kapitalizma katastrofe«, a sadrži poglavlja koja su napisali Vladimir Unkovski-Korica, Andreja Živković i Marko Grdešić. Druga cjelina naslovljena je »Imaginarni postsocijalistički Balkan« te sadrži tekstove koje su napisali Maria Todorova, Tanja Petrović i Boris Buden. Zatim slijedi cjelina »Dva desetljeća nakon Jugoslavije: gorki plodovi tranzicije« koja uključuje doprinose Andreja Nikolaidisa, Agona Hamze i Mitje Velikonje. Naposljetku, u cjelinu »K Balkanskom proljeću? Novi politički subjekti« uvršteni su tekstovi Michaela G. Krafta, Jane Bačević i Anke Čakardić. Četirima navedenim cjelinama prethode urednički predgovor hrvatskom izdanju naslovljen »Ljevica danas – pokreti, plenumi, partije« te urednički uvod, kao i u engleskom izvorniku, objavljen pod naslovom »Pobuna u pustinji tranzicije«. Na kraju knjige nalaze se bilješka sa zahvalama, bilješke o autoricama i autorima te kazalo imena.

Zbornik koji su priredili Horvat i Štiks treba gledati u širem kontekstu zbornika objavljenih s namjerom da se objasne procesi i posljedice postsocijalističke tranzicije u regiji Jugoistočne Europe. Naime, nakon ponovnog uvođenja kapitalističkih proizvodnih odnosa (Markovićeve Zakon o poduzećima 1989. godine), sloma socijalizma i raspada socijalističke Jugoslavije, prestala je i proizvodnja znanja iz lijeve perspektive. Hegemoniju je preuzela, pogledamo li slučaj Hrvatske, nacionalistička teleologija epitomizirana u stavu da je hrvatski narod nakon tisućljeća tuđinske vlasti najzad dosanjao svoju državu. Glavnu

opoziciju nacionalističkoj teleologiji predstavljao je autorasistički pro-europski narativ zagovaranja uljudivanja ove regije pristupanjem Europskoj uniji.

U takvim okolnostima, jedan od glavnih zadataka nove ljevice – kako Štiks i Horvat primjećuju, koja je nastala najprije na bazi studentskog pokreta (u Hrvatskoj 2009. godine) – bio je proizvodnja kritičkog znanja o transformacijskim procesima u postsocijalističkim društvima Jugoistočne Europe. Može se reći da je proizvodnja kritičkog znanja počela zbornikom *Izubljeno u tranziciji. Kritička analiza procesa društvene transformacije* (ur. Ana Veselinović, Petar Atanacković, Željko Klarić; Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung, Regionalna kancelarija za jugoistočnu Europu, 2011.), a nastavila se kod istog izdavača sljedeće, dakle 2012. godine, zbornikom *Križa, odgovori, levica. Prilozi za jedan kritički diskurs* (ur. Miloš Jadžić, Dušan Maljković, Ana Veselinović). Potonji je zbornik 2013. godine doživio drugo i dopunjeno izdanje (ur. Ana Veselinović, Miloš Jadžić, Dušan Maljković). Kako u predgovoru tom izdanju piše Ana Veselinović, ono je dopunjeno diskusijama o uvjetima mogućeg raskida s neoliberalizmom i kapitalizmom, problematizacijom (neo)kejnzijanskih teorijsko-analitičkih postavki te materijalističkom analizom položaja žena kroz periode jugoslavenskog samoupravnog socijalizma, rata devedesetih te poratne tranzicije i neoliberalne konsolidacije u Hrvatskoj. Potonji tekst Ankice Čakardić, naslovljen »Žensko pitanje i politička ekonomija – od jugoslavenskog samoupravljanja do neoliberalne štednje«, Horvat i Štiks preuzeli su u zbornik *Dobrodošli u pustinju post-socijalizma*. Druga poveznica između ovog izdanja i produkcije kritičkog znanja, koja se odvijala uz podršku Rosa Luxemburg Stiftung, članak je koji su Horvat i Štiks pod naslovom »Dobrodošli u pustinju tranzicije! Postsocijalizam, Evropska unija i nova levica na Balkanu« objavili u RLS-ovoj ediciji *Perspektive* (05/2001; preveo s engleskog Dušan Maljković, redigirao Miloš Jadžić).

Uz tri izdanja navedenih dvaju zbornika koje je objavila Rosa Luxemburg Stiftung, u proizvodnju kritičkog znanja možemo ubrojiti još dva zbornika. Prvi je *Dva desetljeća poslije kraja socijalizma*, objavljen 2014. godine kod zagrebačkog Centra za radničke studije (ur. Marko Kostanić), dok drugi nosi naslov *Bilans stanja – doprinos analizi restauracije kapitalizma u Srbiji*, a objavio ga je beogradski Centar za politike emancipacije 2015. godine (prir. Darko Vesić, Miloš Baković-Jadžić, Tanja Vukša, Vladimir Simović). Dakle, vidimo da u prvoj polovici ovog desetljeća, nakon dugog perioda u kojemu su lijeve analize

društvenih fenomena bile skrajnute u nisko-tiražne nezavisne medije, iz godine u godinu bivaju objavljeni akademski prilozi razumijevanju postsocijalističke društvene stvarnosti. Ne slučajno, autori i autorice tih priloga, uz akademsku pozadinu, imaju i onu aktivističko-političku u različitim društvenim pokretima koji su se borili za obranu postojećih i proširenje socijalnih prava.

Tu činjenicu prepoznali su Horvat i Štiks u »Predgovoru hrvatskom izdanju« zbornika *Dobrodošli u pustinju post-socijalizma*, kada su locirali nastanak teorijskih uvida o postsocijalističkoj društvenoj stvarnosti u osobno učešće pojedinih teoretičara/ki u društvene pokrete koji su odgovarali izazovima te stvarnosti. K tome, važno je obilježje tih pokreta njihova inovativnost u odnosu na forme lijevog organiziranja u 20. stoljeću. U fazi razvoja ljevice koja je prethodila ovom zborniku, karakteristični organizacijski oblici su decentralizirani i fokusirani na direktnu akciju u javnom prostoru. Bila riječ o studentskim blokadama fakulteta, ili o protestnom pokretu u Bosni i Hercegovini, postoje neka zajednička obilježja. Prvo, ti su pokreti u javni prostor unijeli zahtjeve za jednakošću i socijalnom pravdom. Time su se razlikovali od civilno-društvene opozicije nacionalističkim autoritarnim režimima devedesetih, koja se zalagala za uspostavljanje institucija liberalne demokracije više se fokusirajući na formu političkog odlučivanja, nego na politički sadržaj. Drugo, političke organizacije nisu prethodile prosvjednim pokretima, nego su uslijedile nakon njih. Pozajmimo li misao iz povijesti arhitekture, možemo reći da je time došlo do zaokreta od normativnog idealizma k funkcionalizmu, odnosno do toga da u društvenom organiziranju »forma slijedi funkciju«.

Još jedna važna stvar za temu ovog zbornika su radničke borbe pa je i o njima potrebno naglasiti par stvari. Primjerice, važno je da je u razdoblju društvene transformacije normalno da su radničke borbe bile defanzivnog karaktera. Dakle, da je normalno da se radničke borbe fokusiraju oko obrane radnih mjesta i radničkih prava. To smo u Hrvatskoj mogli vidjeti i kroz razvoj specifičnog organizacijskog oblika u defenzivnim borbama – stožerima za obranu poduzeća. Međutim, nakon što su transformacijski procesi dovedeni do kraja i fragmentacijom industrijskog radništva i promjenom težišta strukture radnih mjesta iz proizvodnog sektora u sektor usluga, defenzivne borbe su moguće samo punktualno jer su proizvodni pogoni punktualni, a i smanjivanje gustoće sindikaliziranosti radi na onemogućavanju šireg defenzivnog fronta.

»Rupu« koja je nastala smanjenjem gustoće sindikaliziranosti mogu popunjavati orga-

nizacije civilnog društva, kao što smo imali priliku vidjeti kada je koalicija sindikata i građanskih udruga prikupljala potpise za referendum kojim bi se zabranila privatizacija ili koncesija nad autocestama. Pitanje o tome je li moguće ponoviti takvu široku društvenu koaliciju koja će se boriti za očuvanje socijalnih prava, ali i za nove modele uspostavljanja društvene jednakosti, pak, nije ono na koje će čitatelj dobiti odgovor čitanjem ovog zbornika. No to nije ni bila njegova namjera.

On je dokument povijesti razvoja nove lijeve scene u zemljama Balkana koji problematizira ključna pitanja i izazove s kojima su se akteri te scene susretali. Utoliko predstavlja važan resurs u izgrađivanju šire društvene koalicije koja će pitanja jednakosti, demokracije i pravedne raspodjele društvenog bogatstva u javnom prostoru adresirati na način da neće moći doživjeti ignoriranje.

Luka Matić